וּמְצַפְצְפִין – צועקים ובוכים מתוך יסורים שעה אחת, וְעוֹלִין מהגיהנם, שֶׁנֶּאֱמַר (זכריה יג ט) 'וְהֵבֵאתִי אֶת הַשְּׁלִשִׁית בָּאֵשׁ וּצְרַפְתִּים כְּצָרֹף אֶת הַכֶּסֶף וּבְחַנְתִּים כִּבְחֹן אֶת הַזָּהָב, הוּא יִקְרָא בִשְׁמִי וַאֲנִי אֶעֱנֶה אֹתוֹ', ויש לפרש הכתוב כך, ואביא את כת השלישית [־הבינוניים] באש של גיהנם, וניקיתים [על ידי יסורים] כפי שמנקים את הכסף והזהב, וכשיקראו בשמי אעלה אותם מגיהנם. וַעֲלֵיהֶם אָמְרָה חַנָּה (שמואל א׳ ב ו) 'ה' מֵמִית וּמְחַיֶּה מוֹרִיד שְׁאוֹל וַיָּעַל', שלאחר שמורידם לגיהנם הרי הוא מעלה אותם.

בֵּית הִלֵּל חולקים וְאוֹמְרִים, אין הבינוניים יורדים לגיהנם כלל, אלא מתקיים בהם האמור בשלש עשרה מדות של רחמים (שמות לד ו) 'וְרַב חֶסֶד', דהיינו שכיון שיש להם מחצה עבירות ומחצה זכויות, מַטֶּה הקב״ה את כף המאזניים כְּלַפֵּי חֶסֶד, ואינם יורדים לגיהנם. וַעֲלֵיהֶם אָמַר דָּוִד (תהלים קטו א) 'אָהַבְתִּי כִּי יִשְׁמַע ה' אֶת קוֹלִי תַּחֲנוּנָי', וַעֲלֵיהֶם אָמַר דָּוִד כָּל הַפָּרָשָׁה [־פרק זה] כּוֹלָהּ, שנאמר בהמשך (פסוק ו) 'לַיְלוֹתַי וְלִי יְהוֹשִׁיעַ', שאף שהם דלים במצוות ואינם יכולים להכריעם לזכות, הקב״ה מושיעם ומטה את הכף כלפי חסד.

הברייתא מביאה שיש רשעים שעונשם חמור יותר: פּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל בְּגוּפָן, וּפוֹשְׁעֵי אוּמּוֹת הָעוֹלָם בְּגוּפָן, יוֹרְדִין לְגֵיהִנֹּם וְנִידּוֹנִין בָּהּ שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ, וּלְאַחַר שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ גּוּפָן בָּלָה, וְנִשְׁמָתָן נִשְׂרֶפֶת, וְרוּחַ מְפַזַּרְתָּן [־מפזרת את גופם שכלה ונעשה אפר] תַּחַת כַּפּוֹת רַגְלֵי צַדִּיקִים, שֶׁנֶּאֱמַר בהבטחת ה׳ ליראי שמו לעתיד לבוא (מלאכי ג כא), 'וְעַסּוֹתֶם [־וכבשתם] רְשָׁעִים כִּי יִהְיוּ אֵפֶר תַּחַת כַּפּוֹת רַגְלֵיכֶם'.

ממשיכה הברייתא: אֲבָל חֲסִינִין שהפכו דברי אלהים חיים לרעה, כגון הצדוקים והבייתוסים, וְהַמְּסוֹרוֹת – מלשינים המוסרים ממון ישראל ביד הגויים, וְהָאֶפִּיקוֹרְסִים – מבזי תלמידי חכמים, ואלו שֶׁכָּפְרוּ בַּתּוֹרָה ואומרים שאין תורה מן השמים, וְשִׁכְּפְרוּ בִּתְחִיַּת הַמֵּתִים, וְשִׁפְּרְשׁוּ מִדַּרְכֵי צִבּוּר, וְשָׁנְתוּ חִיתְתָם בְּאֶרֶץ חַיִּים, וְשָׁחֲטוּ וְהֶחְטִיאוּ אֶת הָרַבִּים כְּגוֹן יָרָבְעָם בֶּן נְבָט וַחֲבֵרָיו, יוֹרְדִין לְגֵיהִנֹּם וְנִידּוֹנִין בָּהּ לְדוֹרֵי דּוֹרוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה סו כד) 'וְיָצְאוּ וְרָאוּ בְּפִגְרֵי הָאֲנָשִׁים הַפֹּשְׁעִים בִּי וְגוֹ', כִּי תוֹלַעְתָּם לֹא תָמוּת וְאִשָּׁם לֹא תִכְבֶּה וְהָיוּ דֵרָאוֹן לְכָל בָּשָׂר'. ומבואר שאש הגיהנם תבער בהם לעולם, וְגֵיהִנֹּם בָּלָה – מתבטל לעתיד לבא, וְהֵן – ואנשי כת זו אֵינָן כָּלִין, אלא נענשים לעולם, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים מט טו) 'יְצוּרִם לְבַלּוֹת שְׁאוֹל (מִזְּבֻל לוֹ')', כלומר, שצורתם תבלה את השאול, והיינו שהגיהנם יכלה והם לא יכלו. וְכָל כָּךְ לָמָּה – ומדוע נענשים כל כך, מִפְּנֵי שֶׁפָּשְׁטוּ יְדֵיהֶם בִּזְבוּל – שבגלל עוונותיהם נחרב בית המקדש, וכפי שֶׁנֶּאֱמַר (שם) 'מְזֻבָּל לוֹ', והיינו, ש׳צורם לבלות שאול׳ הוא מפני ש׳מזבול לו׳, שהם גרמו להחריבו, וְאֵין 'זְבוּל' אֶלָּא בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר (מלכים א׳ ח יג) 'בָּנֹה בָנִיתִי בֵּית זְבֻל לָךְ'. וַעֲלֵיהֶם אָמְרָה חַנָּה (שמואל א׳ ב ו) 'ה' יַחֲתוּ מְרִיבָיו' – יִשָּׁברו מריביו של הקב״ה שגרמו להחריב את בית מקדשו, והיינו שלא תהא להם תקנה. אָמַר רַבִּי יִצְחָק בַּר אַבִּין, וּפָנֵיהֶם של רשעים אלו דּוֹמִין לְשׁוּלֵי [־לתחתית] קְדֵרָה ששחורה מחמת האש. וְאָמַר רָבָא, וְאֵינָהּ – ואלו הרשעים הם מְשַׁפְּרֵי בְּנֵי מְחוֹזָא – מהמעונגים והשמנים של העיר מחוזא, וּמַקְרְחֵיהֶן – ולעתיד יקראו 'בְּנֵי גֵיהִנֹּם'.

מבארת הגמרא את הברייתא: אָמַר מַר, בֵּית הִלֵּל אוֹמְרִים 'וְרַב חֶסֶד' מַטֶּה כְּלַפֵּי חֶסֶד. מקשה הגמרא: וְהֵבֵאתִי (זכריה יג ט) 'וְהֵבֵאתִי אֶת הַשְּׁלִשִׁית בָּאֵשׁ', ומבואר שנידונים באש של גיהנם. מתרצת הגמרא: הָתָם – הכתוב שם עוסק בְּפוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל בְּגוּפָן. מקשה הגמרא: האם אפשר להעמיד את הפסוק בפוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל בְּגוּפָן, וְהָא אָמְרַתְּ לעיל דְּלֵית לְהוּ תַּקָּנְתָא, אלא גופם כלה ונשמתם נשרפת, ואילו כאן מבואר שהקב״ה מנקה אותם מעוונותיהם על ידי יסורי גיהנם, ומעלה אותם משם. מתרצת הגמרא: כִּי לֵית לְהוּ תַּקָּנָה – מה שאמרו שלפושעי ישראל בגופם אין תקנה, הרי זה דוקא בְּרוֹב עֲוֹנוֹת – כשעוונותיהם רבים על זכויותיהם, ואילו חָבָא, מדובר כשיש להם מֶחֱצָה עֲוֹנוֹת וּמֶחֱצָה זְכִיּוֹת, וְאִית בְּהוּ נַמֵּי – ויש בכלל עוונותיהם גם עֲוֹן דְּפוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל בְּגוּפָן, והם לֹא סָנֵיְא – לֵיה דְּלָאו – אכן אין להם כפרה מבלי שיתקיים בהם מה שנאמר 'וְהֵבֵאתִי אֶת הַשְּׁלִשִׁית בָּאֵשׁ', אמנם כיון שיש להם מחצה זכויות, עולים לאחר זמן מגיהנם. וְאִם לָאו – ואם אין בהם עוון של פושעי ישראל בגופן, ויש להם מחצה עוונות ומחצה זכויות, עליהם אמרו בית הלל 'וְרַב חֶסֶד' מַטֶּה כְּלַפֵּי חֶסֶד, ואין יורדים כלל לגיהנם.

*

שנינו בברייתא: וַעֲלֵיהֶן – ועל הבינוניים אָמַר דָּוִד (תהלים קטו א) 'אָהַבְתִּי כִּי יִשְׁמַע ה'. דָּרַשׁ רָבָא, מַאי דִּכְתִיב 'אָהַבְתִּי כִּי יִשְׁמַע ה'', אָמְרָה כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אֵימָתַי אֲנִי אֲהוּבָה לְפָנֶיךָ, בִּזְמַן שֶׁאַתָּה שׁוֹמֵעַ קוֹל תַּחֲנוּנָי, דִּלּוֹתַי וְלִי יְהוֹשִׁיעַ' אַף עַל פִּי שֶׁדָּלָה אֲנִי מִן הַמִּצְוֹת, כגון הבינוניים שאין זכויותיהם מכריעים את הכף, ואין בהם בכדי להצילם, לִי נָאֶה לְהוֹשִׁיעַ, להטות הכף כלפי חסד.

מבררת הגמרא: פּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל מַאי נִיהוּ – מי הם. אָמַר רַב, קַרְקַפְתָּא דִּלֵּא מַנַּח תְּפִלִּין – ראש שאינו מניח תפילין. ומי הם פּוֹשְׁעֵי אוּמּוֹת הָעוֹלָם בְּגוּפָן. אָמַר רַב, בַּעֲבֵירָה – החוטאים בגילוי עריות.

שנינו בברייתא: וְשָׁנָתְנוּ חִיתִיתָם בְּאֶרֶץ חַיִּים. אָמַר רַב חִסְדָּא, זֶה פַּרְנָם הַמַּטִיל אֵימָה יְתֵירָה עַל הַצִּבּוּר שֶׁלֹּא לְשֵׁם שָׁמַיִם. אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, כָּל פַּרְנָם הַמַּטִיל אֵימָה יְתֵירָה עַל הַצִּבּוּר שֶׁלֹּא לְשֵׁם שָׁמַיִם, אֵינוֹ רוֹאֶה בֵּן תַּלְמִיד חָכָם, שֶׁנֶּאֱמַר (איוב לז כד) 'לָכֵן יִרְאוּהוּ אֲנָשִׁים, לֹא יִרְאֶה כָּל חַכְמֵי לֵב' – מי שאנשים יראים ומפחדים ממנו, אינו רואה בנים חכמי לב.

שנינו בברייתא: בֵּית הִלֵּל אוֹמְרִים, 'וְרַב חֶסֶד' מַטֶּה כְּלַפֵּי חֶסֶד. מבררת הגמרא: הֵיכִי עָבֵיד – איך מטה הקב״ה את הכף לזכות. רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר, כּוֹבְשׁוֹ – מכביד את כף המאזנים של הזכויות ומטה אותה כלפי מטה, ובכך מכריעה את כף העוונות. שֶׁנֶּאֱמַר (מיכה ז יט) 'יָשׁוּב יְרַחֲמֵנוּ יִכְבֹּשׁ עֲוֹנֹתֵינוּ' – יכריע את עוונותינו על ידי שיכבוש את כף הזכויות. דעה שניה: רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא אָמַר, הקב״ה נוֹשֵׂא – מגביה את כף העוונות, וממילא כף הזכויות מכריעה, שֶׁנֶּאֱמַר (שם ז יח) 'נֹשֵׂא עָוֹן וְעֹבֵר עַל פֶּשַׁע', כלומר, הקב״ה נושא את העון כלפי מעלה ובכך הוא עובר על פשע. דעה שלישית: תָּנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, הקב״ה מַעֲבִיר רִאשׁוֹן רִאשׁוֹן – מעביר ומוריד את העבירה הראשונה שבכף העוונות, וממילא אם יש לו מחצה זכויות ומחצה עוונות גוברות הזכויות על העוונות. וְכֵן הִיא הַמִּדָּה – כך היא הנהגת הקב״ה שעל ידה הוא מטה כלפי חסד. אָמַר רָבָא, וְעָוֹן עֲצָמוֹ אֵינוֹ נִמְחָק – אף שהקב״ה מסיר את העוון הראשון מכף המאזנים, מכל מקום אינו מוחקו לגמרי, דְּאִי אִיבָּא רוּבָּא עֲוֹנוֹת – שאם גם לאחר הסרת עוון זה, עדיין יש לו מחצה עוונות, ונמצא שעם עוון זה יש לו רוב עוונות, מַחֲשִׁיב הקב״ה עוון זה בַּהֲדֵייהוּ – יחד עם עוונותיו למנותו עם הרשעים הגמורים.

הגמרא מביאה דרשה אחרת מהפסוק שהוזכר לעיל: (**רבא אמר**) [אָמַר רָבָא], כָּל הַמַּעֲבִיר עַל מִדּוֹתָיו – מי שאינו מדקדק עם חבירו להשיבו מדה כנגד מדה על מה שציערו, אלא מעביר ומניח לו, מַעֲבִירִין לוֹ עַל כָּל פְּשָׁעָיו – מידת הדין עוברת ממנו ומניחתו, ואינה מדקדקת עמו להענישו על פשעיו, שֶׁנֶּאֱמַר (מיכה ז יח) 'נֹשֵׂא עָוֹן וְעֹבֵר עַל פֶּשַׁע', ויש לפרש, לְמִי נוֹשֵׂא [הקב״ה] עָוֹן, לְמִי שֶׁעוֹבֵר עַל פֶּשַׁע שפשעו כנגדו.

הגמרא מביאה מעשה שהתקיים בו מה שדרש רבא: רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ חָלַשׁ – חלה, עָל רַב פָּפָּא לְשַׁיּוּלֵי בֵּיהּ – נכנס רב פפא לשאול בשלומו, חֲזִיֵּיהּ דְּחָלִישׁ לֵיהּ עָלְמָא – ראה שעומד למות, אָמַר לְהוּ – לבני ביתו של רב הונא, צְבִיתוּ לֵיהּ זְוִודְתָא – הכינו לו צידה לדרך, כלומר תכריכים, לְסוֹף אִיתְפַּח – הבריא, חֲזָה מִיכְסֵיף רַב פָּפָּא לְמֵיחֲזֵיהּ – התבייש רב פפא לראותו משום שביקש להכין לו תכריכים. אָמְרוּ לֵיהּ חבריו לרב הונא, מַאי חֲזִית – מה ראית. אָמַר (ליה) [לְהוּ] רב הונא, אִין, הָכִי הָוָה – אכן כך היה כפי שאמר רב פפא שהייתי עומד למות, וְאָמַר לְהוּ הָקָדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לבית דין של מעלה, הוֹאִיל וְלָא מוֹקִים בְּמִילֵּיהּ – הואיל ואינו עומד על

המשך בעמוד קמא

מדותיו, אלא מעביר עליהם, **לֹא תְקוֹמוּ בַּהֲרִיהּ** – אל תדקדקו אחריו, **שָׂא עָוֹן וְעֹבֵר עַל פֶּשַׁע**, ודרשו, **לְמִי נוֹשֵׂא עָוֹן לְעוֹבֵר עַל פֶּשַׁע.**

נאמר בהמשך הפסוק (שם) **'לִשְׁאֵרִית נַחֲלָתוֹ'. אָמַר רַבִּי אַחָא בַּר חֲנִינָא,** דברים אלו הם כאַלְיָה של כבש, שהיא החלק השמן והמשובח שבו, **וְאולם קוֹיִן יש בָּהּ** ואי אפשר לאכול את כולה, כלומר, אף שיש כאן דברי תנחומין שהקב"ה נושא עון ועובר על פשע, אבל אין זאת לכולם אלא רק **'לִשְׁאֵרִית נַחֲלָתוֹ' וְלֹא לְכָל נַחֲלָתוֹ** שאין הקב"ה נושא עון לכל ישראל, אלא רק

לְמִי שֶׁמַּשִּׂים עַצְמוֹ כִּשְׁיֵרִים שאינם נחשבים, כך אינו חשוב בעיני עצמו ואינו מתגאה.

*

רַב הוּנָא רָמֵי – הקשה סתירה, **כְּתִיב** (תהילים קמה יז) 'צַדִּיק ה' בְּכָל דְּרָכָיו'. ומשמע שה' מתנהג במשפט אמת וצדק, **וּכְתִיב** בהמשך הפסוק 'וְחָסִיד בְּכָל מַעֲשָׂיו', שהקב"ה מתנהג בחסידות, לפנים משורת הדין. ותירץ: **בַּתְּחִלָּה** הקב"ה נוהג כְּצַדִּיק, במשפט אמת וצדק, **וּלְבַסּוֹף** כשרואה שאין העולם מתקיים בדין אמת, הרי הוא חָסִיד ונוהג לפנים משורת הדין.

רַבִּי אֶלְעָזָר רָמֵי – הקשה סתירה, **כְּתִיב** (תהילים סב יג) 'וּלְךָ ה' חָסֶד', שהקב"ה מתנהג במדת החסד, לפנים משורת הדין, **וּכְתִיב** בהמשך הפסוק, 'כִּי אַתָּה תְּשַׁלֵּם לְאִישׁ כְּמַעֲשֵׂהוּ', שהקב"ה מדקדק לשלם לאדם לפי מעשיו. ותירץ: **בַּתְּחִלָּה** נוהג הקב"ה בבחינת 'כִּי אַתָּה תְּשַׁלֵּם לאיש כְּמַעֲשֵׂהוּ', **וּלְבַסּוֹף** כשרואה שאין העולם מתקיים במדה זו, נוהג במדת 'וּלְךָ ה' חָסֶד'.

אִילְפָא, וְאָמְרֵי לָהּ אִילְפָא [־ויש אומרים שמועה זו בשם אילפא] **רָמֵי** – הקשה סתירה, **כְּתִיב** בי"ג מידות של רחמים 'וְרַב חֶסֶד' (שמות לד ו), **וּכְתִיב** בהמשך 'וְאֱמֶת', שהקב"ה מתנהג בדין אמת בלי ויתור. ותירץ: **בַּתְּחִלָּה** נוהג הקב"ה במדת 'וְאֱמֶת', **וּלְבַסּוֹף** כשרואה שאין העולם מתקיים במידה זו, נוהג במדת 'וְרַב חֶסֶד'.

הגמרא ממשיכה לדרוש בפרשת י"ג מידות של רחמים: נאמר (שמות לד ו) 'וַיַּעֲבֹר ה' עַל פָּנָיו וַיִּקְרָא'. **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, אִלְמָלֵא מִקְרָא כָּתוּב, אִי אֶפְשָׁר לְאוֹמְרוֹ** – אם לא היה כתוב כן בפסוק אי אפשר היה לומר דבר זה מעצמנו, שהפסוק מְלַמֵּד שֶׁנִּתְעַטֵּף הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא ועבר לפני התיבה כְּשְׁלִיחַ צִבּוּר, וְהֶרְאָה לוֹ לְמֹשֶׁה סֵדֶר תְּפִלָּה של י"ג מדות רחמים, **וְאָמַר לוֹ, כָּל זְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל חוֹטְאִין, יַעֲשׂוּ לְפָנַי כַּסֵּדֶר הַזֶּה** [־יאמרו לפני סדר י"ג מידות אלו], **וַאֲנִי מוֹחֵל לָהֶם.**

הגמרא דורשת את המשך הפסוק: 'ה' ה'', שם הוי"ה מורה על מדת רחמים, והוכפל כדי לומר שֶׁאֲנִי הוּא במדת רחמים קוֹדֶם שֶׁיֵּשׁ בְּאָדָם, **וַאֲנִי הוּא** במדת רחמים גם **לְאַחַר** שֶׁיֵּשׁ בְּאָדָם וְיַעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה. 'אֵל רַחוּם וְחַנּוּן' וגו'. **אָמַר רַב יְהוּדָה, בְּרִית כָּרוּתָה** לִשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִדּוֹת אלו, שֶׁאֵינָן חוֹזְרוֹת רֵיקָם אם יזכירום ישראל בתפלת תעניתם, **שֶׁנֶּאֱמַר** אחר פסוקי י"ג מדות (שם לד י), 'הִנֵּה אָנֹכִי כֹּרֵת בְּרִית' על י"ג מידות האמורים קודם לכן.

*

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, גְּדוֹלָה תְּשׁוּבָה, שֶׁמְּקָרַעַת גְּזַר דִּינוֹ שֶׁל אָדָם, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה ו י) 'הַשְׁמֵן לֵב הָעָם הַזֶּה, וְאָזְנָיו הַכְבֵּד, וְעֵינָיו הָשַׁע, פֶּן יִרְאֶה בְעֵינָיו, וּבְאָזְנָיו יִשְׁמָע, וּלְבָבוֹ יָבִין וָשָׁב וְרָפָא לוֹ', הרי שאם 'שב' בתשובה אזי 'רפא לו' ונקרע גזר דינו הרע. מקשה הגמרא: **אָמַר לֵיהּ רַב פָּפָּא לְאַבַּיֵי, וְדִלְמָא** – שמא פסוק זה נאמר על החוזר בתשובה **לִפְנֵי גְּזַר דִּין**, ומניין שהתשובה מועילה גם לקרוע את גזר הדין. מתרצת הגמרא: **אָמַר לֵיהּ** אביי, **'וְרָפָא לוֹ' כְּתִיב**, ומשמע שמועיל למי שזקוק לרפואה, **וְאֵיזֶהוּ דָּבָר שֶׁצָּרִיךְ רְפוּאָה** – ועל איזה מצב שייך לומר שהוא כחולה הזקוק לרפואה, **הֱוֵי אוֹמֵר** זֶה **גְּזַר דִּין** – שכבר נגזר דינו של האדם, והתשובה מועילה לו לרפאותו ולקרוע את גזר דינו.

מקשה הגמרא על רבי יוחנן: **מֵיתִיבִי**, שנינו בברייתא, **הַשָּׁב בֵּינָתַיִם** – בין ראש השנה ליום הכיפורים, **מוֹחֲלִין לוֹ, לֹא שָׁב בֵּינָתַיִם, אֲפִילּוּ** עשה תשובה אחר יום הכיפורים, וגם **הֵבִיא** לקרבן **כָּל אֵילֵי נְבָיוֹת שֶׁבָּעוֹלָם, אֵין מוֹחֲלִין לוֹ**. ומבואר שאין תשובה מועילה לאחר שכבר נגזר דינו ביום הכיפורים. מתרצת הגמרא: **לֹא קַשְׁיָא, הָא** – הברייתא שאמרה שאין תשובה מועילה לאחר גזר דין עוסקת **בְּיָחִיד, וְהָא** – ודברי רבי יוחנן שתשובה קורעת את גזר הדין אמורים **בְּצִבּוּר**.

מקשה הגמרא: **מֵיתִיבִי**, שנינו בברייתא, נאמר בתורה (דברים יא יב) 'עֵינֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בָּהּ [־בארץ ישראל] מֵרֵשִׁית הַשָּׁנָה וְעַד אַחֲרִית שָׁנָה'. והיינו שה' בוחן את דין יושבי הארץ במשך כל השנה, ופעמים שהָעִתִּים [־הזמנים] שבמשך השנה שבודק בהם הדין לְטוֹבָה הם, שעל ידי כן מיקל בגזר הדין שנגזר בראש השנה, ופעמים שהָעִתִּים שבהם נבדק דינם לְרָעָה הם. מפרשת הברייתא, עִתִּים לְטוֹבָה כֵּיצַד, חֲרֵי שָׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל רְשָׁעִים גְּמוּרִין בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה, וּפָסְקוּ לָהֶם שירדו גְּשָׁמִים מוּעָטִים, וּלְסוֹף חָזְרוּ בָּהֶן, ושבו בתשובה. לְהוֹסִיף עֲלֵיהֶן [־על הגשמים], **אִי אֶפְשָׁר, שֶׁכְּבָר נִגְזְרָה גְּזֵרָה** ואי אפשר לבטלה, **אֶלָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מוֹרִידָן** [־את הגשמים המועטים] **בְּזִמָּנָן** – בזמן שמועילים לזריעה, **וְעַל הָאָרֶץ הַצְרִיכָה לָהֶן**, והיינו על השדות והכרמים והגינות, **הַכֹּל לְפִי הָאָרֶץ** – כל קרקע כפי מדת הגשמים שהיא זקוקה. עִתִּים לְרָעָה כֵּיצַד, חֲרֵי שָׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל צַדִּיקִים גְּמוּרִין בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה, וּפָסְקוּ עֲלֵיהֶן גְּשָׁמִים מְרוּבִּין, לְסוֹף חָזְרוּ בָּהֶן וחטאו. לִפָּחוֹת מֵהֶן – להוריד רק גשמים מועטים, **אִי אֶפְשָׁר, שֶׁכְּבָר נִגְזְרָה גְּזֵרָה, אֶלָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מוֹרִידָן שֶׁלֹּא בִּזְמַנָּן**, והיינו, קודם שנזרעו השדות, **וְעַל הָאָרֶץ שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה לָהֶן**, והיינו, ביערות ובמדבריות, שאין בהם תועלת. מסיימת הגמרא את קושייתה: ולפי מה שהתבאר שכשציבור חוזרים בתשובה נקרע רוע גזר דינם הקשה, אם כן לְטוֹבָה מֵיתָא לֵיקְרְעֵיהּ הקב"ה לְגָזַר דִּינֵיהוּ של יושבי ארץ ישראל, **וְלוֹסֵיף** לְהוּ – ויוסיף להם גשמים יותר ממה שנגזר עליהם בתחלה. מתרצת הגמרא: **שָׁאנֵי הָתָם דְּאִפְשָׁר בְּהָכֵי** – שונה הדבר באופן שאפשר לשנות את גזר הדין לטובה על ידי הורדת הגשמים בזמנם ובמקומם, שאין הקב"ה קורע את גזר הדין, ורק כשאין דרך לקיים את גזר הדין באופן שיהא לטובה, קורעים את גזר דינם של הציבור שחזרו בתשובה.

הגמרא מביאה ראיה שגם גזר דין של ציבור אינו נקרע: **תָּא שְׁמַע**, שנינו בברייתא, נאמר בתהילים (קו כג-לא) 'וַיֹּרְדֵי הַיָּם בָּאֳנִיּוֹת עֹשֵׂי מְלָאכָה בְּמַיִם רַבִּים, הֵמָּה רָאוּ מַעֲשֵׂי ה' וְנִפְלְאֹתָיו בִּמְצוֹלָה', וַיֹּאמֶר וַיַּעֲמֵד רוּחַ סְעָרָה וַתְּרוֹמַם גַּלָּיו וגו', יַחְוֻנוּ וְיָרֹנּוּ כַּשִּׂכּוֹר וגו', וַיִּצְעֲקוּ אֶל ה' בַּצַּר לָהֶם וגו', יוֹדוּ לַה' חַסְדּוֹ' וגו'. עֲשָׂה לָהֶן בין פסוק לפסוק סִימָנִיּוֹת כמין נו"ן הפוכה להפסיק ביניהם, כדי לדורשן כָּאֵבִין וְרַקִּין שֶׁבַּתּוֹרָה – כדרך שדורשין 'אך' ו'רק' בתורה, שבאים למעט, וגם כאן הכוונה למעט ולוֹמַר לְךָ שדוקא אם צָעֲקוּ והתפללו לה' שיצילם קוֹדֶם גְּזַר דִּין הרי הם נֶעֱנִין, אבל אם צָעֲקוּ לְאַחַר גְּזַר דִּין, אֵינָן נֶעֱנִין. והרי שאף שהיורדים באניות רבים הם, מכל מקום אין גזר דינם נקרע כשחוזרים בתשובה. דוחה הגמרא: **הָנֵי נַמֵּי** – גם יורדי הים, **כִּיחִידִין דָּמוּ** – נחשבים כיחידים, ולכן אין גזר דינם נקרע.

ראיה נוספת שאין גזר דין ציבור נקרע: **תָּא שְׁמַע**, שנינו בברייתא, שָׁאלָה בְּלוֹרָיָא הַגִּיּוֹרֶת אֶת רַבָּן גַּמְלִיאֵל, כְּתִיב בְּתוֹרָתְכֶם (דברים י יז) 'כִּי ה' אֱלֹהֵיכֶם הוּא אֱלֹהֵי הָאֱלֹהִים וגו' אֲשֶׁר לֹא יִשָּׂא פָנִים'. ומבואר שהקב"ה אינו נושא פנים לאדם, **וּמאידך כְּתִיב** בברכת כהנים (במדבר ו כו) 'יִשָּׂא ה' פָּנָיו אֵלֶיךָ'. וקשה כיצד מברכים הכהנים שישא ה' את פניו לישראל. **נִטְפַּל לָהּ רַבִּי יוֹסֵי הַכֹּהֵן** לתרץ לה קושייתה, **אָמַר לָהּ, אֶמְשׁוֹל לָךְ מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה, לְאָדָם שֶׁנּוֹשֶׂה בַּחֲבֵירוֹ מָנֶה** – שתובע מחבירו מנה שהוא חייב לו, **וְקִבֵּץ** לוֹ הלוה **זְמַן** לפרעון החוב **בְּפָנֵי הַמֶּלֶךְ, וְנִשְׁבַּע** לוֹ **בְּחַיֵּי הַמֶּלֶךְ** שיפרע לו את החוב בזמן, **הִגִּיעַ זְמַן** הפרעון **וְלֹא פָרַע, בָּא** הלוה **לְפַיֵּים אֶת הַמֶּלֶךְ** על שלא קיים את מה שנשבע בחייו, **וְאָמַר** לוֹ המלך, **עֶלְבּוֹנִי מָחוּל לָךְ**, אבל **לְךָ וּפַיֵּים אֶת חֲבֵירְךָ. הָכָא נַמִּי** – אף כאן יש לפרש, **כָּאן** – מה שנאמר 'יִשָּׂא ה' פָּנָיו אֵלֶיךָ' נאמר **בְּעַבֵּירוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַמָּקוֹם**, שהקב"ה נושא את פני החוטאים אליו ושבים בתשובה, **כָּאן** – מה שנאמר 'אֲשֶׁר לא יִשָּׂא פָנִים' מדובר **בְּעַבֵּירוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵירוֹ**, שאין הקב"ה נושא את פניו עד שיפייס את חבירו. **עַד שֶׁבָּא רַבִּי עֲקִיבָא וְלִימֵּד** שאפשר ליישב באופן אחר את סתירת הכתובים,